

Zoveel deskundigen, zoveel meningen?

Over bias bij gedragskundige rapportage over een Marokkaanse jeugddelinquent

Twee maanden voor Samir¹ 18 jaar wordt, pleegt hij een aantal gewapende overvallen met twee jongens van dezelfde leeftijd. In januari 2009 beroven ze in een periode van een paar weken fastfoodrestaurants en videotheken; ze dragen donkere kleding en hun gezichten zijn bedekt. De slachtoffers worden afgeperst met nepvuurwapens en messen, om geld en dure spullen af te geven. Samir en zijn kameraden houden ook een 16-jarige jongen een aantal uren gegijzeld in zijn huis. Samir wordt berecht. Aan de hand van twee deskundigenrapporten (van een psycholoog en een psychiater), besluit de rechter het volwassenenstrafrecht toe te passen. Op 30 november 2009 wordt Samir veroordeeld tot 6 jaar gevangenisstraf en betaling van een schadevergoeding aan de benadeelde partijen. Het Openbaar Ministerie gaat in hoger beroep omdat het vindt dat de verdachte behandeld moet worden in het kader van een tbs-maatregel.

Dit artikel beschrijft de forensisch-psychologische diagnostiek van Samir, geboren in Marokko, die met zijn familie naar Nederland verhuisde toen hij een tiener was. In het kader van het hoger beroep in zijn zaak, werd ik gevraagd een contra-expertise uit te voeren. In dit artikel wordt het belang om rekening te houden met de ontwikkelingsfase waarin adolescenten verkeren, benadrukt. Ook de relevantie van kennis over en gevoeligheid voor transculturele aspecten in de forensische psychodiagnostiek, wordt geïllustreerd.

Contra-expertise op verzoek van het gerechtshof

De onderzoeksvragen van het hof bestonden uit de standaard set van vragen die door de Nederlandse strafrechter worden gesteld. Ze hebben betrekking op de strafrechtelijke verantwoordelijkheid, recidiverisico, behandeladvies en een eventueel juridisch kader. Het pro-justitia-onderzoek in strafzaken begint met de bestudering van het politiedossier. Ik neem de verklaringen van de drie verdachten bij de politie door. In het begin ontkennen zij alle drie hun betrokkenheid bij de overvallen, maar al snel na confrontatie met het beschikbare bewijsmateriaal (van videocamerabeelden tot ooggetuigenverslagen) bekennen ze de delicten. Samir legt uit dat hij in een begeleidwonenproject voor jongeren verbleef op dat moment, en omdat de anderen geen plek om te wonen hadden, nodigde hij hen bij hem thuis. Geen van hen had een inkomen. Samir had ruzie met zijn ouders en was thuis niet meer welkom. De drie jongeren bespraken manieren om geld te verkrijgen, en zo ontstond het idee van de overvallen. Ze hebben als eerste een auto gestolen en deze gebruikt om de strafbare feiten te plegen. Samir zat achter het stuur, omdat hij de enige was met een rijbewijs. Bij het plegen van de strafbare feiten bleef een van hen achter in de auto, terwijl de andere twee de overval pleegden. De reeks bevatte ook een overval op een privéwoning. Dit delict begon als een inbraak, maar toen de drie jongens ontdekten dat een 16-jarige jongen zich in de badkamer had opgesloten, dwongen ze hem uit de kamer te komen, en hebben ze hem bedreigd, mishandeld en vastgebonden. De daders namen een groot aantal voorwerpen uit het huis mee en lieten het slachtoffer vastgebonden en hulpeloos achter. Het politiedossier bevat een slachtofferverklaring, geschreven door de moeder van de jongen, met uitleg over de ernstige emotionele

en praktische gevolgen die het incident voor haar en haar zoon hebben gehad. Een kort citaat ter illustratie:

'Er gaat geen dag voorbij zonder dat ik denk aan de overval. Jullie drieën zijn de reden dat mijn zoon en ik steeds minder mensen zien, jullie zijn de reden waarom ik met de bus naar mijn werk ga, jullie zijn de reden waarom ik nog steeds bang ben om de deur te openen als de bel gaat, jullie zijn de reden voor mijn financiële problemen en de reden waarom we zo gestresst zijn.'

De eerste forensisch-gedragskundige rapportages

Er zitten twee forensische rapportages in het dossier, een van een psycholoog en een van een psychiater. Volgens de psycholoog die hem onderzocht, lijdt Samir aan een *conduct disorder* (gedragsstoornis; DSM-IV-code 312.8). Ze signaleert kenmerken van psychopathie, waaronder egocentrische en narcistische trekken, gebrek aan empathie en berouw, en emotionele oppervlakkigheid. Zijn IQ-scores zijn beneden gemiddeld: 89 (verbaal) en 107 (handelingsgericht). De psycholoog concludeert dat Samir zich ontwikkelt in de richting van een antisociale persoonlijkheidsstoornis. Ook concludeert ze dat er een direct causaal verband is tussen de aandoening (gedragsstoornis) en de strafbare feiten en ze vindt dat Samir een hoog risico op recidive heeft, zowel op de korte als de lange termijn. De psycholoog geeft Samirs lacunaire gewetensfunctie als reden om aan de rechter te adviseren om geen behandeling op te leggen: 'In overeenstemming met de ernst van de feiten, indien bevestigd, lijkt een gevangenisstraf voldoende.' Ook adviseert zij een verlengde proeftijd, om Samir te helpen bij het vinden van huisvesting en een baan. De rechter stelde de psycholoog ook de volgende onderzoeksvraag: 'Zijn er argumenten in verband met de per-

* Prof. dr. C. de Ruiter is hoogleraar Forensische psychologie, Universiteit Maastricht. E-mail: Corine.deRuiter@maastrichtuniversity.nl. Website: www.corinederuiters.eu.

1. Samir is niet zijn echte naam. Hij heeft de auteur schriftelijk toestemming gegeven voor publicatie over zijn zaak.

soonlijkheid van de verdachte die reden geven het volwassenenstrafrecht toe te passen?’ Artikel 77b van het Nederlandse Wetboek van Strafrecht bepaalt dat de rechter de discretionaire bevoegdheid heeft om bij minderjarige verdachten het volwassenenstrafrecht toe te passen, in plaats van het jeugdrecht. In de afgelopen jaren is in Nederland regelmatig in het maatschappelijk debat geopperd dat minderjarige verdachten bij ernstige misdrijven volgens de vergeldingsprincipes van het commune strafrecht, in plaats van volgens de pedagogische grondslagen van het jeugdstrafrecht, berecht zouden moeten worden. Een parallelle ontwikkeling heeft plaatsgevonden in de VS in de jaren 90, waar meer en meer staten wettelijke procedures hebben ingesteld die de criteria voor overdracht van een jeugdige verdachte naar een volwassenenrechtbank hebben verruimd (Zimring 2000). De psycholoog die Samir onderzocht, adviseerde om het strafrecht voor volwassenen toe te passen in het licht van: ‘(...) de ernst en het aantal delicten, zijn leidende rol bij de delicten en Samir’s persoonlijkheid. Hij is psychologisch een volwassene, hij laat weinig afhankelijkheid en/of gehechtheid aan zijn familie zien en hij toont zelfstandigheid in denken en voelen.’ De psychiater komt tot dezelfde conclusies. De psychiater gebruikte een ongestructureerd klinisch interview om tot een diagnose te komen. De psychologe stelt dat zij de PCL: Jeugdversie en de SAVRY voor risicotaxatie heeft gebruikt. Opmerkelijk is echter dat de resultaten van deze gestructureerde instrumenten zijn samengevat in minder dan een pagina, en specifieke voorbeelden van de psychopathische trekken of de risicofactoren, ontbreken. Een uitspraak als ‘Samir weet hoe een indruk te maken en toont oppervlakkige charme’, behoeft nadere illustratie. Na bestudering van het dossier, maakte ik een afspraak voor het onderzoek bij Samir. Hij verbleef in een jeugdinrichting.

Een nieuw forensisch-psychologisch onderzoek

Ik voerde een forensisch-psychologisch onderzoek uit in februari 2010, met behulp van de set instrumenten die ik meestal gebruik voor de beantwoording van de vragen die de rechter-commissaris in strafzaken stelt: de Psychopathie Checklist: Jeugdversie, de SAVRY en de MMPI-2 (Butcher e.a. 1989). Ik nam geen intelligentietest af, omdat Samir al tijdens het eerste onderzoek (in 2009) en ook in 2008 op intelligentie was getest. Ik onderzocht Samir op twee verschillende dagen in een spreekkamer van de jeugdinrichting. Het biografische interview, dat behoort bij de PCL: Jeugdversie, werd afgenomen. Ik koos voor de PCL: JV, in plaats van de PCL-R voor volwassenen, hoewel Samir 19 jaar oud was ten tijde van het onderzoek. Samir had echter de afgelopen twee jaar doorgebracht in detentie, waardoor hij geen zelfstandig leven heeft kunnen leiden, en de PCL: JV wordt in zo’n geval geschikter geacht. Na het interview werd de MMPI-2 afgenomen. Ik koos voor de MMPI-2, in plaats van de MMPI-Adolescenten versie (MMPI-A), omdat de Nederlandse MMPI-2 uitgebreider genormeerd en gevalideerd is dan de MMPI-A. Ten slotte werd het SAVRY risicotaxatie-instrument gecodeerd aan de hand van alle beschikbare gegevens.

Klinische indrukken

Samir is coöperatief en vriendelijk tijdens het onderzoek. Op de tweede dag komt hij binnen met een kopje thee voor mij; hij heeft onthouden dat ik de vorige dag thee dronk. Samir bloeit op als je interesse in hem toont. Aan het einde van de tweede onderzoekssessie, biedt hij spontaan aan de bespreking van het rapport via de telefoon te doen, omdat hij mij de lange reistijd wil besparen.

Zelfgerapporteerde biografie

Gezin van herkomst

Samir is geboren in Nederland maar heeft de eerste 10 jaar van zijn leven doorgebracht in een middelgrote stad aan de Marokkaanse kust. Hij is de middelste van vijf kinderen, met een oudere broer, een oudere zus en twee jongere zussen. Hij is opgegroeid binnen het familienetwerk, en noemt zijn tante zijn tweede moeder. Zijn vader werkte in Nederland tijdens zijn jeugd. Hij kwam naar Marokko tijdens de kerstdagen en de familie bracht in de zomer een bezoek aan Nederland.

Toen Samir 11 was, is het hele gezin verhuisd naar Nederland. Dit was vooral vaders idee, omdat hij van mening is dat zijn kinderen meer kansen in Europa hebben. Samir spreekt in het begin geen Nederlands. Hij vertelt dat hij erge heimwee en huilbuien had, in tegenstelling tot zijn broers en zussen, die van de verhuizing leken te genieten. Als Samir praat over zijn jeugd in Marokko, begint hij te stralen. Hij vertelt dat hij wil terugkeren over een paar jaar, omdat het grootste deel van zijn familie er woont.

Samirs vader is als imam werkzaam bij verschillende moskeeën en ook voor het Nederlandse gevangeniswezen. Volgens hem is zijn vader een geleerde: rustig en slim, en soms ‘een beetje eigenwijs en prikkelbaar’. Samir geeft als voorbeeld dat zijn vader nooit een navigatiesysteem voor zijn auto wilde maar vasthield aan het lezen van kaarten. Nu hij uiteindelijk is overstapt naar de navigatie, is hij er erg blij mee. Zijn vader heeft hoge verwachtingen van Samir, die een grote druk om te slagen voelt. Aan de andere kant heeft zijn vader niet veel tijd met hem doorgebracht en er lijkt nauwelijks een emotionele band tussen vader en zoon te zijn. Zijn moeder is huisvrouw. Ze helpt soms haar vriendinnen die geld bijverdienen met koken voor Marokkaanse bruiloften.

Scholing

Samir ging naar een basisschool in Marokko. Als hij naar Nederland komt, gaat hij naar een basisschool voor niet-Nederlands sprekende kinderen, samen met zijn jongere zussen. Samir heeft moeite aan de nieuwe school te wennen. Hij is een rustige jongen, maar hij heeft er moeite mee zich te concentreren. Soms reageert hij op een opstandige en verbaal agressieve manier. Hij krijgt hulp bij zijn huiswerk, maar de problemen blijven bestaan, en hij wordt op een internaat geplaatst. Samir begint een opleiding tot stukadoor wat hem goed bevalt. Hij loopt stage bij een stukadoorsbedrijf, maar hij moet daarmee stoppen omdat hij moet verhuizen naar een begeleidwonenproject in een andere stad, ver weg van het bedrijf. Als gevolg hiervan behaalt hij zijn

diploma niet. Samir is jarenlang actief lid van een voetbalteam. Daarnaast doet hij aan thaiboksen en fitness.

Werk

Samir zegt dat hij op zoek was naar werk in januari 2009. Hij woonde met een vriend (21 jaar oud), en een andere vriend van 19. Hij vertelt dat ze geen inkomen hadden. Samen kwamen ze op het idee van de berovingen en dat hebben ze uitgevoerd. Tijdens zijn periode in hechtenis heeft Samir zijn opleiding voortgezet. In de toekomst wil hij aan de slag als sportinstructeur bij een fitnesscentrum, om ervaring op te doen. Zijn ultieme droom is om zijn eigen fitnessschool te hebben in Marokko. Hij weet dat het een uitdaging zal zijn om dit doel te bereiken, en hij verwacht ook dat er tegenslagen zullen komen.

Vriendschappen en relaties

Samir zegt dat hij verschillende vriendinnen heeft gehad, de eerste toen hij 15 was. Deze relatie, met een 15 jaar oud Indonesisch meisje, duurde vier maanden. Onlangs heeft hij zijn relatie van drie jaar met een Nederlands meisje beëindigd, omdat hij vindt dat hij niet van haar kan vragen om te wachten totdat hij zijn straf heeft uitgezeten.

Samir vertelt dat hij twee goede vrienden heeft. Dit zijn jongens die hij kent uit de buurt van zijn ouders. Ze zijn nu 21 en 22 jaar oud en succesvolle sporters. Hij zegt dat ze hem bezoeken in de inrichting.

Middelengebruik

Samir drinkt alcohol vanaf zijn 16e jaar. Hij zegt dat hij vooral drinkt tijdens het uitgaan in de stad in het weekend. Zijn ouders keuren zijn alcoholgebruik af, omdat alcohol verboden is binnen de islam. Samir zegt dat hij nog nooit drugs heeft gebruikt. Hij rookt wel 6 of 7 sigaretten per dag.

Justitiële voorgeschiedenis

Volgens het justitiële documentatieregister heeft Samir twee eerdere justitiecontacten gehad. In 2006 werd een transactie opgelegd in verband met een inbraak. In 2007 kreeg hij in verband met verduistering 18 dagen jeugdetentie met een proeftijd van twee jaar met als bijzondere voorwaarde het ondergaan van begeleiding bij een GGZ-instelling. Samir vertelt het volgende over dit delict uit 2007:

'Een vriend van mij had ruzie met een man op een scooter. Mijn vriend sloeg de man, en ik ben toen weggereden op de scooter. Ik dacht niet goed na, ik was gewoon rondjes aan het rijden in de buurt. De politie kende me en ze hadden mijn ouders gebeld. Daarna ging ik naar het politiebureau en werd ik gearresteerd.'

Samir zat zijn straf uit in een jeugdgevangenis in het zuiden van Nederland, ongeveer 100 kilometer van zijn ouderlijk huis. Hij vertelt dat zijn ouders erg boos op hem waren en niet bij hem op bezoek kwamen terwijl hij in de inrichting verbleef. Hij zegt dat hij niet nadacht toen hij wegreed op de scooter, hij wilde het alleen uitproberen.

Medicatiegebruik

Samir zegt dat hij ibuprofen gebruikt omdat hij regelmatig last heeft van hoofdpijn. Hij rapporteert stijve nekspieren als de oorzaak hiervan en hij heeft binnenkort een afspraak met een fysiotherapeut.

De delicten

Samir vertelt dat hij betrokken is geweest bij 13 strafbare feiten, waaronder overvallen, inbraken en autodiefstal. Alle misdaden werden gepleegd met anderen en hij zegt dat gebrek aan geld hun motief was. Volgens de andere jongens had Samir de hoofdrol, maar hij is het hier niet mee eens. De eerste overval was op een videotheek: 'We hadden een neppistool en een mes bij ons. Ik hield het mes in mijn hand. De buit was bijna € 600. We gebruikten de auto. Daarna gingen we terug naar het appartement. Ik dacht toen: "Is dit echt nodig?"'

Vervolgens pleegden ze een inbraak in een huis, waar ze niet veel meenamen. 'Wat is het ergste feit dat je ooit hebt begaan?', vraag ik Samir. Hij antwoordt: 'Een overval in een privéwoning. Er was daar een jongen die een astma-aanval kreeg. De jongen werd aangevallen door mijn twee vrienden. Ik gaf hem zijn inhalator, maar we hebben allerlei dingen meegenomen.' Samir denkt dat zijn huidige vonnis een grote impact op zijn leven zal hebben. Hij zegt dat hij zich door zijn persoonlijke therapie heeft gerealiseerd hoe traumatisch het voor mensen is om op deze manier te worden beroofd. Hij leert om meer te praten over zijn gevoelens. Mijn laatste vraag is waarom hij in januari 2009 geen hulp bij zijn ouders heeft gezocht toen hij geen geld had. Hij vertelt dat hij zijn moeder niet wilde kwetsen en niet wilde toegeven dat het slecht met hem ging.

Testresultaten

MMPI-2

Samir heeft de MMPI-2 consistent ingevuld. Wel heeft hij verhoogde scores op de L-schaal (T-score = 66) en de K-schaal (T = 68), en enigszins lage scores op de F-schaal (T = 40) en Fb-schaal (T = 54). Deze combinatie van scores suggereert dat hij wellicht probeert zichzelf in een gunstig daglicht te presenteren door problemen te ontkennen of te bagatelliseren. In overeenstemming met dit gegeven, heeft Samir een licht verhoogde score op de Superlatieve (S) zelfpresentatie schaal (T = 67). Bij Samir zijn de L-, K- en S-schalen slechts licht verhoogd. Deze waarden zijn niet ongewoon bij onderzoeken die plaatsvinden in een forensische context (Friedman e.a. 2001), omdat de onderzochte graag een gunstig beeld van zichzelf wil geven. Bovendien wordt binnen de Marokkaanse cultuur veel nadruk gelegd op conformeren, wat ook kan leiden tot verhoogde scores op L en K. In ieder geval is de MMPI-2 van Samir valide, zodat uitspraken over zijn persoonlijkheid gedaan mogen worden. Samirs MMPI-2 laat een 31-profiel zien, met extra verhogingen op de schalen 4 (psychopathische deviatie) en 6 (paranoia). Mensen met dit profiel ontwikkelen vaak lichamelijke klachten in reactie op stress. Er is sprake van een sterke behoefte aan sociale goedkeuring, genegenheid en sympathie, en angst voor het oordeel van anderen. Als gevolg hiervan bestaat de neiging om interpersoonlijke conflicten uit de weg te gaan. Ontkenning van

problemen wordt als copingstrategie gebruikt. Hun sociale relaties zijn vaak oppervlakkig. Een verhoging op de K-schaal in combinatie met dit profiel, wijst op moeilijkheden met het uiten van negatieve gevoelens, en de verhoging op schaal 4 voorspelt expressie van boosheid in incidentele uitbarstingen of op passief-agressieve wijze. Opvallend is de sterke remming van agressie bij Samir: de OH-schaal (overgecontroleerde vijandigheid: $T = 80$) en de Hy5-schaal (remming van agressie: $T = 68$) dragen beide bij aan het beeld van sterk geremde agressie.

Wanneer schaal 6 wordt toegevoegd aan het 31-profiel – waarbij schaal 3 ten minste 8 punten hoger is dan schaal 6 – wijst dit op weinig openlijk wantrouwen. Er is echter grote gevoeligheid voor kritiek. De verhoging op de Pd2-schaal (autoriteitsproblemen: $T = 71$) geeft een gebrek aan gedragsbeheersing aan, vooral in de vorm van schending van sociale normen. Echter, de inhouds-schaal ASP1 (antisociale attitudes: $T = 35$) is niet verhoogd, wat indicatief is voor de afwezigheid van antisociale opvattingen en gebrek aan empathie. De ASP2-schaal (antisociaal gedrag: $T = 78$) is wel verhoogd, wat laat zien dat Samir zijn antisociale gedragingen toegeeft. In lijn hiermee is de verhoogde score op de aanvullende MAC-R-schaal (MacAndrew alcoholisme: $T = 68$), wat wijst op impulsiviteit en opstandigheid. Deze scores kunnen echter ook duiden op gevoelens van miskenning vanwege het behoren tot een culturele minderheid.

Psychopathie Checklist: Jeugdversie

In vergelijking met de populatie mannelijke adolescenten in hun proeftijd (zie Nederlandse PCL: JV-handleiding; De Ruiter & Hildebrand 2010), ligt Samirs PCL-totaalscore op het 20e percentiel. Hij heeft dus een lage PCL-score.

Marokkaanse jongeren in Nederland: risicofactoren voor delinquent gedrag

De huidige casus roept een aantal vragen op die moeten worden verhelderd. Interculturele aspecten lijken namelijk een rol te spelen bij Samir. De verhuizing naar Nederland in het begin van zijn tienerjaren lijkt te hebben geleid tot aanpassingsproblemen, zich uitend in internaliserende (en later ook externaliserende) gedragsproblemen. Ook de toch al gespannen verhouding met zijn vader is mogelijk verslechterd als gevolg van de stress van de schaamte over zijn eerste detentie. De eerste vraag is: wat is er bekend uit empirisch onderzoek over de oorzaken van externaliserend en antisociaal probleemgedrag bij Marokkaanse jongeren in Nederland? Lijken de oorzakelijke risicofactoren op die bij Nederlandse jongeren? Ten tweede en daaraan gerelateerd, wat weten we over de mogelijke invloed van crossculturele factoren in gevallen als die van Samir?

Om deze vragen te beantwoorden, werd een literatuurschouw uitgevoerd met behulp van de databases PsycINFO en Web of Science, met de volgende zoektermen: 'Moroccan', 'Dutch', 'Netherlands', 'problem behavior', 'criminality', 'delinquency', 'antisocial behavior', 'youth' en 'adolescents'. Het eerste deel van dit literatuuronderzoek is gericht op de prevalentie van externaliserend en antisociaal probleemgedrag bij Marokkaanse jongeren. In het tweede deel, zal ik mij richten op risicofactoren voor

crimineel gedrag die verband houden met culturele aspecten.

Marokkanen behoren tot een van de grootste allochtone groepen in Nederland. In 2012 woonden er ongeveer 363 000 Marokkanen in Nederland, dat is 2,2% van de totale bevolking. Marokkaanse mannen werden in de jaren 60 gerekruteerd voor de Nederlandse arbeidsmarkt. Vanaf de vroege jaren 70 brachten veel Marokkaanse migranten hun gezinnen naar Nederland. De sociaaleconomische positie van Marokkanen in Nederland is veelal ongunstig. Hun opleidingsniveau is laag, maar wel genomen sinds hun migratie naar Nederland (Stevens e.a. 2005). Ongeveer 54% van de Marokkanen is in Nederland geboren en wordt beschouwd als de tweede generatie. Hun gemiddelde leeftijd van 27,8 jaar laat zien dat het een groep met overwegend jonge mensen is. Ter vergelijking: de gemiddelde leeftijd van de Nederlandse bevolking is 41,4 jaar (Nicolaas e.a. 2012). Volgens de officiële criminaliteitsstatistieken zijn Marokkanen, vooral die van de tweede generatie en degenen die jonger zijn dan 20, oververtegenwoordigd in het Nederlandse strafrechtstelsel. Van alle criminele verdachten is 5,2% afkomstig uit de Marokkaanse groep. Ook de recidive is het hoogst onder Marokkanen: 8 van de 10 jongeren en 7 van de 10 volwassen Marokkanen recidiveert (Jennissen & Besjes 2012).

Ondanks de oververtegenwoordiging van Marokkaanse jongeren in officiële criminaliteitsstatistieken, laten studies met behulp van zelfrapportage-instrumenten meestal geen significante verschillen in probleemgedrag tussen verschillende etnische groepen zien. Deković e.a. (2004) vonden dat de niveaus van zelfgerapporteerd antisociaal gedrag niet verschilden tussen de vier grootste etnische groepen in Nederland (Nederlands, Marokkaans, Turks en Surinaams). Er waren ook geen verschillen in de mate van omgang met antisociale leeftijdgenoten. Een mogelijke verklaring voor de discrepantie tussen de zelfrapportage en de officiële geregistreerde criminaliteit kan een vertekening in de statistieken zijn. Marokkaanse jongeren worden waarschijnlijk vaker aangehouden en veroordeeld dan Nederlandse jongeren. Dit werd gesuggereerd door Pakes (2010), die wijst op een mogelijke selectiebias door de politie (zogenaamd 'ethnic profiling'). De resultaten kunnen echter ook beïnvloed worden door een sociaal wenselijke antwoordstijl. Zelfrapportage over het eigen antisociale gedrag geeft een verhoogde kans op defensieve antwoorden, vooral bij jongeren die deel uitmaken van een schaamtecultuur, zoals de Marokkaanse.

Beoordelingen door ouders en leerkrachten

Zwirs e.a. (2006b) onderzochten de prevalentie van gedragsproblemen (aandachtstekortstoornis met hyperactiviteit (ADHD), oppositioneel opstandige gedragsstoornis (ODD) en gedragsstoornis (CD)) onder 5- tot 11-jarige Nederlandse, Marokkaanse, Turkse en Surinaamse kinderen. Ze vergeleken ook de kans op het krijgen van behandeling voor gedragsproblemen tussen deze etnische groepen. Op basis van beoordelingen door ouders en leerkrachten, vonden zij dat Marokkaanse jongens, in vergelijking met Nederlandse jongens, 70% meer kans op probleemgedrag hadden terwijl Turkse jongens juist 60% minder kans op probleemgedrag lieten zien. De

auteurs suggereren dat dit kan worden veroorzaakt door de grotere culturele kloof die Marokkanen moeten overbruggen in vergelijking met andere etnische groepen. Een andere verklaring biedt de seksspecifieke opvoeding in de Marokkaanse cultuur, die Marokkaanse jongens blootstelt aan een harde, autoritaire opvoeding thuis, gepaard aan een gebrek aan toezicht door de ouders buitenshuis. De onderzoekers vonden dat Marokkaanse jongens bijna 65% minder kans hadden dan Nederlandse jongens op behandeling voor hun gedragsproblemen. Een mogelijke verklaring voor dit lagere percentage dat behandeling krijgt, zou kunnen liggen in etnische verschillen in de mate waarin ouders gedragsstoornissen bij hun kinderen signaleren. Zwirs e.a. (2006a) toetsten deze hypothese en vonden dat Marokkaanse ouders, in vergelijking met Nederlandse ouders, minder vaak gedragsproblemen en ADHD bij hun kind ontdekten. Bevaart en collega's (2012) vonden vergelijkbare resultaten. Marokkaanse ouders hadden lage niveaus van probleem-perceptie: slechts 47% van de Marokkaanse ouders herkende probleemgedrag bij hun 5 tot 6 jaar oude kind, in tegenstelling tot 81% van de Nederlandse ouders. De hogere prevalentie van probleemgedrag, het ontbreken van ouderlijke signalering, en de daaruit voortvloeiende lagere kans op behandeling, zijn waarschijnlijk een verklaring voor de oververtegenwoordiging van Marokkaanse adolescenten in het strafrecht. Uit onderzoek blijkt dat ADHD en gedragsproblemen (ODD en CD) vaak voorlopers zijn van criminaliteit, vooral als vroege behandeling uitblijft (Abramowitz e.a. 2004; Copeland e.a. 2007).

Acculturatieproblemen als risicofactor

Een aantal risicofactoren is aantoonbaar empirisch verbonden aan externaliserende gedragsproblemen. Deze omvatten: gezinsproblemen (Mulder e.a. 2010), omgang met criminele leeftijdgenoten (Howell 2009; Mulder e.a. 2011), middelenmisbruik, sociaaleconomische stressoren en afwezigheid op school (Brown & Campbell 2010). Spelen deze risicofactoren dezelfde rol bij Marokkaanse kinderen?

Stevens en collega's (2005) vonden een aantal voorspelers van externaliserende gedragsproblemen bij Marokkaanse jongeren in Nederland. Ze vonden een duidelijk verband tussen sekse en externaliserende problemen. Jongens hadden een hoger risico dan meisjes. Op gezinsniveau waren de volgende factoren sterke voorspelers: een hoge mate van conflict binnen het gezin, niet alleen tussen de ouders, maar vooral tussen ouders en kinderen; weinig ouderlijk toezicht, affectie en steun. Andere voorspelers van gedragsproblemen waren: problemen op school, omgang met antisociale leeftijdgenoten, en regelmatig rondhangen met vrienden zonder ouderlijk toezicht. Deze bevindingen komen overeen met die uit onderzoek naar risicofactoren bij Nederlandse jongeren (Deković e.a. 2003).

Er werd slechts één voorspeller gevonden die verschilde tussen Marokkaanse en Nederlandse jongeren. De migratiefactor 'waargenomen discriminatie' was gerelateerd aan externaliserend probleemgedrag, maar deze relatie was relatief zwak. De auteurs stellen dat migratiefactoren een belangrijke rol kunnen spelen in de gedragsproblemen, maar meestal indirect. Als voorbeeld wijzen ze op

het feit dat allochtone kinderen de neiging hebben om sneller dan hun ouders naar de nieuwe cultuur toe te groeien, zogenaamde acculturatie. Dit zou kunnen leiden tot een 'botsing van waarden', wat resulteert in frequente conflicten tussen ouders en kinderen. Dit op zijn beurt is, zoals hierboven vermeld, een belangrijke voorspeller van externaliserend probleemgedrag bij Marokkaanse jongeren.

Paalman e.a. (2011) onderzochten of bepaalde risicofactoren konden differentiëren tussen verschillende dadergroepen in een steekproef van Nederlands-Marokkaanse jongens. Ze vonden een aantal risicofactoren die specifiek lijken te gelden voor Nederlands-Marokkaanse jongeren. De auteurs noemen: discriminatie, vooringenomenheid van de politie in termen van selectieve arrestatie en verhoogde niveaus van blootstelling aan risicofactoren (zoals lage sociaaleconomische status). Daarnaast noemen Paalman en collega's (2011) de specifieke risicofactor acculturatieproblemen. Berry (2005) omschrijft acculturatie als 'het dubbele proces van culturele en psychologische verandering dat plaatsvindt als gevolg van contact tussen twee of meer culturele groepen en hun individuele leden' (p. 698). Deze veranderingen ontstaan door zowel sociale factoren als door individuele veranderingen. Acculturatie verwijst ook naar iemands gehechtheid aan de cultuur van het gastland. Paalman en collega's (2011) rapporteren positieve resultaten voor kinderen met sterke banden met zowel de eigen etnische achtergrond als met de cultuur van het gastland. Samenvattend kan geconcludeerd worden dat ondanks een oververtegenwoordiging van Marokkaanse jongeren in het Nederlandse strafrechtstelsel, onderzoeken gebaseerd op zelfrapportage geen verschillen in probleemgedrag laten zien tussen Marokkaanse en Nederlandse jongeren. Dit kan mogelijk verklaard worden uit een selectiebias bij de politie of uit sociaal wenselijke antwoorden van de kant van Marokkaanse jongeren, waarschijnlijk als gevolg van druk om aan sociale en culturele normen te voldoen. Daarnaast wijzen beoordelingen door leerkrachten op een daadwerkelijk hoger niveau van gedragsproblemen bij Marokkaanse jongens, in vergelijking met andere minderheidsgroepen en Nederlandse jongens. Andere studies tonen aan dat Marokkaanse ouders probleemgedrag bij hun kinderen minder goed herkennen, in vergelijking met Nederlandse ouders. Een hogere prevalentie van probleemgedrag en het ontbreken van behandeling, zou kunnen verklaren waarom Marokkaanse jongeren vaker in aanraking komen met justitie. De meeste van de risicofactoren voor antisociaal gedrag in de jeugd zijn hetzelfde voor de Marokkaanse jongeren. Echter, migratiegerelateerde factoren, zoals acculturatieproblemen, een hoge frequentie van ouder-kindconflicten over waarden en normen, kunnen een indirecte rol spelen in het veroorzaken van externaliserende gedragsproblemen.

De wetenschappelijke literatuur in relatie tot de casus Samir

Bij de toepassing van deze wetenschappelijke bevindingen op Samir valt op dat veel van de bij Marokkaanse jongeren gevonden factoren bij Samir aanwezig zijn. Zijn vader is imam, dus het is waarschijnlijk dat binnen dit gezin grote betekenis wordt gehecht aan conventionele

islamitische waarden. Het lage niveau van acculturatie, in combinatie met het gebrek aan warmte en het ontbreken van een emotionele band van Samir met zijn vader, is gerelateerd aan een verhoogde kans op internaliserend en externaliserend probleemgedrag (Stevens e.a. 2007). Ook is het opvallend dat de ouders het contact met hun zoon verbreken bij zijn eerste detentie. Daardoor is er na zijn detentie geen sprake meer van ouderlijke steun en toezicht. Ook schaamte, een belangrijk aspect van de Marokkaanse cultuur, lijkt een belangrijke rol te hebben gespeeld bij de delicten, omdat Samir zijn moeilijkheden niet durfde te delen met zijn ouders.

Psychiatrische classificatie volgens DSM-IV-TR

- As I: gedragsstoornis, beginnend in de adolescentie; problemen in de vader-kindrelatie
 As II: geen diagnose
 As III: frequente spanningshoofdpijn
 As IV: detentie, in afwachting van hoger beroep, acculturatiestress (tussen twee culturen in zitten)
 As V: global assessment of functioning (huidig = 60)

Risicotaxatie

Voor de gestructureerde risicotaxatie werd de SAVRY (Borum e.a. 2006; Nederlandse versie: Lodewijks e.a. 2006) gebruikt. De scoring en argumentatie zijn te vinden in onderstaande tabel.

Tabel 1. SAVRY risicotaxatie Samir

Historische risicofactoren	Argumentatie	Score
Item H1: Eerder gewelddadig gedrag	In totaal pleegde Samir 15 delicten (2 eerdere veroordelingen die niet-gewelddadige criminele activiteiten betroffen en 13 delicten bij de huidige strafzaak). Samir heeft 'een aantal' gewapende overvallen gepleegd en hij nam deel aan het vastbinden van een jongen. Dit zijn meer dan twee incidenten van gewelddadig gedrag, hetgeen de maximale score van 2 rechtvaardigt.	2
H2: Eerder niet-gewelddadig delinquent gedrag	Diefstal en verduistering.	2
H3: Jonge leeftijd bij eerste gewelddadige gedrag	Voor zover bekend geen gewelddaden vóór de leeftijd van 14 jaar.	0
H4: Zich onttrokken hebben aan toezicht/interventie	Hij had in 2007 een proeftijd van twee jaar opgelegd gekregen en pleegde een reeks misdaden in januari 2009. Dit is een ernstige schending van voorwaarden.	2
H5: Eerdere zelfbeschadiging of suïcidepogingen	Geen aanwijzingen.	0
H6: Getuige geweest van geweld in het gezin	Geen informatie.	X
H7: Geschiedenis van mishandeling als kind	Geen aanwijzingen.	0
H8: Crimineel gedrag van ouders/verzorgers	Geen aanwijzingen.	0
H9: Vroege verstoring in de verzorgingssituatie	Argument pro: Samirs vader had nauwelijks een verzorgende rol voor zijn 11e jaar; Samir had beperkt contact met zijn ouders na zijn eerste aanhouding en werd aangemeld voor begeleid wonen kort voordat hij 18 werd. Argument contra: geen onderbreking in de continuïteit van de zorg (moeder meestal beschikbaar).	1
H10: Geringe schoolprestaties	Argument pro: Samir werd naar een internaat gestuurd vanwege concentratieproblemen en algemene aanpassingsproblemen. Argument contra: Samir heeft nooit gespijbeld; hij begon een stage om stukadoor te worden. Hij heeft zijn diploma niet behaald door het verlies van zijn stageplaats vanwege de verplichte verhuizing.	1

Contextuele risicofactoren

C1: Omgang met delinquente leeftijdgenoten	Argument pro: Samir heeft met twee delinquente leeftijdgenoten in één huis gewoond en heeft de delicten waar hij nu voor terechtstaat samen met hen gepleegd. Argument contra: Samir heeft twee goede vrienden die niet delinquent zijn en die hem bezoeken in de inrichting. Ook zijn ex-vriendin leek zich niet in te laten met crimineel gedrag.	1
C2: Afwijzing door leeftijdgenoten	Samir heeft geen afwijzing door leeftijdgenoten meegemaakt.	0
C3: Ervaren stress en zwakke copingvaardigheden	Samir heeft veel stress ervaren vanwege aanvankelijke aanpassingsproblemen na zijn immigratie naar Nederland en de hoge verwachtingen van zijn vader. Hij heeft slechte coping laten zien, hetgeen uiteindelijk geresulteerd heeft in crimineel gedrag.	2
C4: Geringe opvoedingsvaardigheden van de ouders	Er is een behoorlijk gebrek aan ouderlijk toezicht. Voor zijn verhuizing naar Nederland werd hij opgevoed binnen een uitgebreid netwerk van familie, dat verloren ging na zijn verhuizing.	2
C5: Gebrek aan steun van andere volwassenen	Argument pro: opvoedingsondersteuning ontbreekt, te wijten aan het feit dat Samir conflicten met zijn ouders heeft. Hij lijkt niet het gevoel te hebben dat hij aan zijn ouders om hulp kan vragen. Hij heeft de relatie met zijn vriendin verbroken, zij was anders een ondersteunende factor geweest. Er is niets bekend over zijn huidige relatie met zijn broers en zussen. Argument contra: Samir ontvangt regelmatig bezoek van twee goede vrienden.	1
C6: Achterstandsbuurt	Er is niets bekend over de buurt waarin zijn familie woont, noch in Marokko, noch in Nederland.	X

Individuele risicofactoren

I1: Negatieve opvattingen	Samir vertelt dat de behandeling in de inrichting hem heeft geholpen inzicht te krijgen in de impact die zijn delicten op de slachtoffers hebben gehad. Verder geeft hij aan dat hij spijt had na het plegen van de misdaden.	0
I2: Riskant gedrag/impulsiviteit	Argument pro: hoewel de meeste van zijn misdrijven gepland lijken, laat het weggrijden op de scooter zien (veroordeling voor verduistering) dat hij handelt zonder na te denken over de mogelijke gevolgen. Hij laat overtredingen van regels/wetten zien zonder de consequenties te overdenken. Argument contra: Samirs delicten zijn gepland en goed voorbereid. Hij spijbelde nooit, heeft nooit drugs of alcohol misbruikt, en is meerdere jaren met zijn laatste vriendin geweest. Dit zijn allemaal tekenen die getuigen van weinig impulsiviteit.	1
I3: Problemen met middelengebruik	Hoewel Samir alcohol heeft gebruikt in het verleden, is hij hiermee niet begonnen voor de wettelijke minimumleeftijd voor alcoholconsumptie en zijn alcoholgebruik heeft geen aanpassingsproblemen veroorzaakt.	0
I4: Problemen met hanteren van boosheid	Volgens de MMPI-2 resultaten neigt Samir ertoe boosheid te onderdrukken, die dan vervolgens als onbeheerste uitbarstingen of passief-agressief gedrag tot uiting kan komen. Zijn geschiedenis laat echter geen voorbeelden zien van driftbuien of reactieve agressie.	0

I5: Gebrek aan empathie/berouw (afgelopen 12 maanden)	Argumenten pro: hij heeft 13 delicten gepleegd, en gebruikt zijn financiële problemen als een rationalisatie daarvoor. Argumenten contra: Samir uit wroeging over zijn misdrijven en bekent ze allemaal (hoewel niet onmiddellijk). Hij beweert dat hij nu begrijpt wat de emotionele gevolgen voor de slachtoffers zijn.	1
I6: Aandachtstekort/hyperactiviteit	Samir had last van concentratieproblemen op school, wat leidde tot een verwijzing naar een internaat. Echter, deze problemen lijken te zijn veroorzaakt door heimwee en gevoelens van eenzaamheid. Er is geen bewijs voor hyperactiviteit.	0
I7: Onvoldoende medewerking aan interventies	Argumenten pro: Samir heeft strafbare feiten gepleegd terwijl hij nog in zijn proeftijd zat, wat op onvoldoende medewerking wijst. Argumenten contra: Samir ziet nu de noodzaak van behandeling in en geeft blijk van een positieve houding door te stellen dat zijn behandeling hem heeft geholpen meer inzicht krijgen. Hij is zeer gemotiveerd om te slagen en is begonnen te werken in de richting van zijn droomcarrière, tijdens zijn verblijf in de inrichting. Zijn mentor bevestigt deze positieve ontwikkeling.	0
I8: Weinig interesse in/binding met school of werk	Argumenten pro: Samir behaalde geen diploma (maar dit was te wijten aan zijn verhuizing naar een begeleidwongroep, zodat hij de vereiste stage niet kon afmaken). Argumenten contra: Samir heeft nooit gespijbeld, en lijkt ambitieus getuige het feit dat hij momenteel zijn opleiding voortzet en zeer gemotiveerd is een carrière als fitnessinstructeur na te streven. Samir heeft specifieke plannen voor zijn toekomst en werkt aan het behalen van zijn doelen.	0
Protectieve factoren*		
P1: Prosociale betrokkenheid	Samir is jarenlang lid geweest van een voetbalclub en deed ook aan thaiboksen en fitness.	1
P2: Ondersteuning door een ander	Samir heeft geen steun van zijn ouders. Hij heeft twee prosociale vrienden die hem bezoeken tijdens zijn detentie, maar dit is een vrij beperkt sociaal netwerk voor een jongen van zijn leeftijd.	0
P3: Duidelijk hechte band met ten minste één prosociale volwassene	Samir heeft geen steun van de ouders, en er is geen bewijs voor de aanwezigheid van een andere prosociale volwassene die hem ondersteunt.	0
P4: Duidelijk positieve houding tegenover interventie en gezag	Samir denkt dat zijn behandeling in de jeugdgevangenis nuttig is en hem heeft geholpen meer inzicht te krijgen in de gevolgen van zijn delicten. Hij ziet de ernst van zijn situatie in en weet dat het een grote invloed op zijn toekomst zal hebben. Bovendien is Samir vriendelijk en hoffelijk tegen de psycholoog die het onderzoek uitvoert.	1
P5: Duidelijk positieve gerichtheid op school of werk	Samir is binnen de inrichting heel serieus bezig aan zijn opleiding tot sportinstructeur. Hij is gemotiveerd en ambitieus om zijn uiteindelijke doel, een sportschool in Marokko, te bereiken.	1
P6: Veerkrachtige persoonlijkheid	Argument pro: Samir is rustig en niet impulsief. Argument contra: zwak aanpassingsvermogen, slechte copingvaardigheden, intellectuele capaciteiten niet boven het gemiddelde.	0

* De zes protectieve factoren worden op een twee-puntsschaal gecodeerd (i.p.v. een drie-puntsschaal): 0 = afwezig en 1 = aanwezig.

Risicobeoordeling

Mijn eendoordeel over Samirs recidiverisico, indien hij geen verdere behandeling ontvangt, wordt geschat op matig. Samir scoort hoog (behaalt een maximale score van 2) op 6 van de SAVRY-risicofactoren. De helft hiervan zijn historische factoren die niet door gedragsinterventies kunnen worden veranderd. Voor een adolescent die nog in ontwikkeling is, is dit niet problematisch. Eigen onderzoek naar de voorspellende waarde van de SAVRY in drie onafhankelijke steekproeven van gewelddadige jongeren in Nederland toonde aan dat de historische schaal (items H1 tot en met H10) niet significant gerelateerd was aan toekomstig gewelddadig gedrag, zoals vastgesteld met officiële justitiecontacten, politieregistraties en inrichtingsdossiers (Lodewijks e.a. 2010). Echter, de contextuele en de individuele items (samen de dynamische schaal) voorspelden wel toekomstig geweld. De meeste hoge scores zijn bij Samir te vinden op de historische schaal (die dus minder goed voorspelt) en op de dynamische schaal is ruimte voor verdere verbetering. Bovendien scoort Samir op de individuele risicofactoren laag, wat wijst op een positief uitgangspunt voor het afzien van criminaliteit. Vooral het feit dat Samir geen antisociale attitudes onderschrijft, geen last heeft van agressieregulatie problemen, en geen alcohol of drugs misbruikt, vormt een goede basis voor het opbouwen van een conventioneel bestaan. Samir is serieus bezig met zijn opleiding en werkt in de richting van zijn droom, terugkeren naar Marokko. Hij lijkt ook de ernst van zijn situatie en de emotionele impact van zijn delicten op zijn slachtoffers te begrijpen. De studie van Lodewijks en collega's (2010) toonde ook aan dat items uit de beschermende-factoren-schaal als buffer voor de risicofactoren op de andere schalen kunnen fungeren. Items P2 (ondersteuning) en P3 (duidelijk hechte band) hadden een significante voorspellende waarde in alle drie de steekproeven. Daarnaast bleek in de tweede steekproef dat de items P5 (duidelijk positieve gerichtheid op school of werk) en P4 (duidelijk positieve houding tegenover interventie en gezag) ook een significante beschermende factor waren. Samir heeft positieve

scores op P4 en P5, en verdere coaching op positieve sociale steun zal helpen zijn recidiverisico nog verder te verlagen. In het verleden was Samir actief betrokken bij diverse conventionele sportclubs. Die bieden niet alleen gestructureerde vrijetijdsactiviteiten, maar ook mogelijkheden om prosociale leeftijdgenoten te ontmoeten.

Terug naar het eerste gedragskundig onderzoek

Nadat ik mijn conclusies had geformuleerd ten aanzien van de formele diagnose en het recidiverisico van Samir, herlees ik de eerdere rapportages, en vraag me af hoe het kan dat mijn conclusies zo diametraal anders zijn. Hoe kon de psychiater concluderen dat Samir lijdt aan een persoonlijkheidsstoornis in ontwikkeling met narcistische en antisociale kenmerken? Hoe kon de psycholoog beweren dat sprake is van een cluster van affectieve en interpersoonlijke trekken dat wijst op psychopathie? De verklaring die het meest voor de hand ligt is dat de twee deskundigen onevenredig gewicht hebben toegekend aan de strafbare feiten die Samir met zijn kompanen heeft gepleegd. De overvallen waren instrumenteel en vonden plaats met een hoge frequentie gedurende een korte periode. Het lijkt logisch dat slechts een koelbloedig, niet empathisch persoon dit soort daden pleegt. Dit is echter een serieuze attributiefout, want een diagnose mag nooit gebaseerd zijn op het soort misdrijf dat de persoon heeft begaan. De eventuele diagnose dient verankerd te zijn in het gedrag van de persoon gedurende de gehele levensloop. Bovendien lijken de twee experts ook de culturele aspecten in de casus volledig over het hoofd gezien te hebben. De eerste psycholoog adviseerde de rechter om Samir volgens het volwassenenstrafrecht te berechten, want ze beschouwt hem als volwassen. Wat ze precies bedoelt met volwassen is onduidelijk. Ik ben juist van mening dat zijn delictgedrag onvolwassenheid aantoont. De motivatie achter de misdaden was financieel gewin. Samir zag geen andere uitweg uit zijn financiële problemen:

Tabel 2

Case	Year decided	Ruling	Rationale
<i>Thompson v. Oklahoma</i>	1988	Capital punishment is found unconstitutional for individuals under the age of 16 years	"Contemporary standards of decency confirm our judgment that such a young person is not capable of acting with the degree of culpability that can justify the ultimate penalty."
<i>Roper v. Simmons</i>	2005	Capital punishment is found unconstitutional for individuals under the age of 18 years	"As any parent knows and as the scientific and sociological studies... tend to confirm, [a] lack of maturity and an underdeveloped sense of responsibility are found in youth more often than in adults and are more understandable among the young."
<i>Graham v. Florida</i>	2010	Life without parole is found unconstitutional for individuals under the age of 18 years convicted of crimes other than homicide	"No recent data provide reason to reconsider the Court's observations in <i>Roper</i> about the nature of juveniles....Developments in psychology and brain science continue to show fundamental differences between juvenile and adult minds. For example, parts of the brain involved in behaviour control continue to mature through late adolescence."
<i>Miller v. Alabama</i>	2012	States may not mandate life without parole for individuals under the age of 18 years, even in cases of homicide	"The evidence presented to us ... indicates that the science and social science supporting <i>Roper's</i> and <i>Graham's</i> conclusions have become even stronger... It is increasingly clear that adolescent brains are not yet fully mature in regions and systems related to higher-order executive functions such as impulse control, planning ahead, and risk avoidance."

Bron: Steinberg 2013

hij was niet in staat hulp te vragen aan een vertrouwenspersoon of maatschappelijk werker, terwijl een begeleidwonenvoorziening dit soort hulp meestal wel biedt. Hij vertelt dat hij het niet durfde vertellen aan zijn moeder, omdat hij bang was haar daarmee te kwetsen. Het is niet moeilijk in te zien dat het plegen van de serie delicten zijn moeder pijn zou doen, en waarschijnlijk nog wel meer. Achteraf bezien, had Samir zijn bedenkingen (hij vroeg zich af: 'Is dit echt nodig?'), maar hij was niet in staat om hiernaar te handelen en te stoppen met de misdaden.

Op basis van het dossier en de testresultaten, lijken hier diverse redenen voor te zijn. Uit angst voor afwijzing door zijn mededaders (hij is overgevoelig voor kritiek en gaat conflicten uit de weg) onderdrukt hij zijn bedenkingen. Een andere belangrijke factor is zijn leeftijd. Vanaf de vroege adolescentie tot in de vroege volwassenheid, gaan de hersenen door een belangrijk rijpingsproces, in het bijzonder wat betreft de executieve functies (besluitvorming, planning, remming van impulsen) en sociale cognitie (zelfbewustzijn, perspectief van de ander innemen; Blakemore & Choudhury 2006; Burke 2011). Gedurende deze periode worden beslissingen sterk beïnvloed door leeftijdgenoten (het plegen van misdaden in een groep komt vaak voor in de adolescentie) en door egocentrische behoeften. Ook worden kortetermijnresultaten overgewaardeerd in vergelijking met langetermijntekomen ('snel geld'). Deze zwakheden in het besluitvormend vermogen houden verband met strafrechtelijke verantwoordelijkheid (Scott & Steinberg 2008). De rijping is niet louter biologisch maar wordt beïnvloed door sociale factoren. Het ontbreken van een emotionele band tussen Samir en zijn vader en de lange periode van conflict met zijn ouders betekenen dat zijn mogelijkheden voor omgang met positieve rolmodellen beperkt was.

In de afgelopen jaren heeft het Amerikaanse Hoogerechtshof in dit verband in een drietal gevallen de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van jongeren in twijfel getrokken. In de meest recente uitspraak in *Miller/Alabama* (2012) wordt staten verboden een levenslange gevangenisstraf zonder mogelijkheid van proefverlof op te leggen voor misdaden gepleegd door een jeugdige beneden de 18 jaar. Deze gevallen en de argumentatie, zijn samengevat door Steinberg (2013; zie tabel 2).

Adolescenten die volgens het volwassenenstrafrecht worden berecht, krijgen zwaardere straffen (Kurlychek & Johnson 2010). 'Adult time for adult crime' leidt niet tot minder recidive in de toekomst, maar kan dit zelfs bevorderen. Gezien alle voorgaande argumenten, zou het redelijk zijn Samir als verminderd toerekeningsvatbaar te beschouwen, wat juist geen reden is voor een transfer naar het volwassenenstrafrecht, zoals door de eerste twee rapporteurs geadviseerd.

Discussie

Gedragskundig onderzoek bij jeugdige verdachten is ingewikkeld, omdat vragen over de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van adolescenten en de toepassing van het commune strafrecht kunnen rijzen. Een adolescent is nog volop in ontwikkeling, op (neuro)biologisch

en psychosociaal vlak. Het is onjuist om te veronderstellen dat een stoornis die aanwezig is op tijdstip 1 altijd voorspellend is voor dezelfde aandoening op tijdstip 2 (zogenaamde homotypische continuïteit). Onderzoek in de ontwikkelingspsychopathologie heeft aangetoond dat een stoornis op latere leeftijd ook kan worden voorspeld door een andere aandoening, zogenaamde heterotypische continuïteit (Costello e.a. 2003). In een prospectieve studie, voorspelden gedrags- en oppositionele stoornissen in de kindertijd niet alleen latere verslavingsproblemen en antisociale persoonlijkheidsstoornis, maar ook latere depressie, angst, eetstoornissen, en psychotische stoornissen (Kim-Cohen e.a. 2003). De langetermijnvoorspellingen die de eerste twee deskundigen over de persoonlijkheid van Samir deden, zijn alleen al om deze reden volledig uit de lucht gegrepen. Tot slot is het belangrijk om te onthouden dat de ontwikkelingen die plaatsvinden gedurende de adolescentie (met name de langzame rijping van de executieve functies en de sociale cognitie) het risico van diagnostische onnauwkeurigheid, vooral het stellen van valspositieve diagnoses, in de hand werkt. Deskundigen dienen hiervan op de hoogte te zijn, en voorzichtig te zijn met het doen van al te stellige diagnostische uitspraken over de lange termijn. Bij de zitting van het gerechtshof werden de eerste twee deskundigen en ikzelf gehoord. De psychiater die tevens op verzoek van het hof gerapporteerd had, was ook opgeroepen, maar door ziekte verhinderd. Het werd een opmerkelijke zitting. De eerste twee deskundigen hadden de rapporten van de tweede psychiater (die tot een vergelijkbare conclusie als ik kwam) en van mij gelezen, en de rechter vroeg hen of zij na lezing hun eerdere oordeel hadden heroverwogen. Geen van tweeën was van mening veranderd. De psychiater in het bijzonder, uitte de sterke overtuiging dat ze tekenen van 'verharding' bij Samir zag en dat daarom het volwassenenstrafrecht moest worden toegepast. Tijdens haar getuigenis maakte ze een aantal flagrante blunders. Zo beweerde ze tegenover het hof dat Samir al ernstige gedragsproblemen had toen hij een jong kind was en dat hij naar Marokko was gestuurd om te worden 'heropgevoed'. In reactie hierop reageerde Samir verbolgen en vertelde hij het hof dat dit verhaal van de psychiater helemaal niet klopte. Ondanks al het bovenstaande, besloot het gerechtshof het volwassenenstrafrecht toe te passen en het bevestigde de uitspraak van de lagere rechter in zijn arrest.

Literatuur

Abramowitz e.a. 2004

C.S. Abramowitz, D.S. Kosson & M. Seidenberg, 'The relationship between childhood ADHD and conduct problems and adult psychopathy in male inmates', *Personality and Individual Differences*, 2004, 36, p. 1031-1047, doi:10.1016/S0191-8869(03)00198-3.

Berry 2005

J.W. Berry, 'Acculturation: Living successfully in two cultures', *International Journal of Intercultural Relations*, 2005, 29, p. 697-712, doi:10.1016/j.ijintrel.2005.07.013.

Bevaart e.a. 2012

F. Bevaart, C.L. Mieloo, W. Jansen, H. Raat, M.C.H. Donker, F.C. Verhulst & F.V.A. van Oort, 'Ethnic differences in problem perception and perceived need for care for young children with problem behaviour', *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 2012, 53, p. 1063-1071, doi:10.1111/j.1469-7610.2012.02570.x.

Blakemore & Choudhury 2006

S.J. Blakemore & S. Choudhury, 'Development of the adolescent brain: Implications for executive function and social cognition', *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 2006, 47, p. 296-312, doi:10.1111/j.1469-7610.2006.01611.x.

Borum e.a. 2006

R. Borum, P. Bartel & A. Forth, *Structured Assessment of Violence Risk in Youth: Professional manual*, Sarasota (FL): PAR 2006.

Brown & Campbell 2010

J.M. Brown & E.A. Campbell, *The Cambridge handbook of forensic psychology*, New York: Cambridge University Press 2010.

Burke 2011

A.S. Burke, 'Under construction: Brain formation, culpability, and the criminal justice system', *International Journal of Law and Psychiatry*, 2011, 34, p. 381-385, doi:10.1016/j.ijlp.2011.10.001.

Butcher e.a. 1989

J.N. Butcher, W.G. Dahlstrom, J.R. Graham, A. Tellegen & B. Kaemmer, *Manual for the restandardized Minnesota Multiphasic Personality Inventory: MMPI-2*, Minneapolis: University of Minnesota Press 1989.

Copeland e.a. 2007

W.E. Copeland, S. Miller-Johnson, A. Angold & E.J. Costello, 'Childhood psychiatric disorders and young adult crime: A prospective, population-based study', *American Journal of Psychiatry*, 2007, 164, p. 1668-1675, doi:10.1176/appi.ajp.2007.06122026.

Costello e.a. 2003

E.J. Costello, S. Mustillo, A. Erkanli, G. Keeler & A. Angold, 'Prevalence and development of psychiatric disorders in childhood and adolescence', *Archives of General Psychiatry*, 2003, 60, p. 837-844, doi:10.1001/archpsyc.60.8.837.

Deković e.a. 2003

M. Deković, J.M.A.M. Janssens & N.M.C. van As, 'Family predictors of antisocial behavior in adolescence', *Family Process*, 2003, 42, p. 223-235, doi:10.1111/j.1545-5300.2003.42203.x.

Deković e.a. 2004

M. Deković, I.B. Wissink & A.M. Meijer, 'The role of family and peer relations in adolescent antisocial behavior: Comparison of four ethnic groups', *Journal of Adolescence*, 2004, 27, p. 497-514, doi:10.1016/j.adolescence.2004.06.010.

Forth e.a. 2003

A. Forth, D. Kosson & R.D. Hare, *Psychopathy Checklist: Youth Version*, Toronto: Multi-Health Systems 2003.

Friedman e.a. 2001

A.F. Friedman, R. Lewak, D.S. Nichols & J.T. Webb, *Psychological assessment with the MMPI-2*, Mahwah (NJ): Erlbaum 2001.

Howell 2009

J.C. Howell, *Preventing and reducing juvenile delinquency*, Thousand Oaks (CA): Sage 2009.

Jennissen & Besjes 2012

R. Jennissen & G. Besjes, 'Geregistreerde criminaliteit (Registered criminality)', in: *Jaarrapport Integratie 2012*, The Hague: Sociaal en Cultureel Planbureau 2012.

Kim-Cohen e.a. 2003

J. Kim-Cohen, A. Caspi, T.E. Moffitt, H. Harrington, B.J. Milne & R. Poulton, 'Prior juvenile diagnoses in adults with mental disorder: Developmental follow-back of a prospective longitudinal cohort', *Archives of General Psychiatry*, 2003, 60, p. 709-717, doi:10.1001/archpsyc.60.7.709.

Kurlychek & Johnson 2010

M.C. Kurlychek & B.D. Johnson, 'Juvenility and punishment: Sentencing juveniles in adult criminal court', *Criminology*, 2010, 48, p. 725-758, doi:10.1111/j.1745-9125.2010.00200.x.

Lodewijks e.a. 2006

H. Lodewijks, Th. Doreleijers, C. de Ruiter & H. de Wit-Grouls, *SAVRY: Handleiding voor de gestructureerde risicotaxatie van gewelddadig gedrag bij Jongeren* [Structured Assessment of Violence Risk in Youth: Dutch version], Zutphen: Rentrax 2006.

Lodewijks e.a. 2010

H.P.B. Lodewijks, C. de Ruiter & T.A.H. Doreleijers, 'The impact of protective factors in desistance from violent reoffending: A study in three samples of adolescent offenders', *Journal of Interpersonal Violence*, 2010, 25, p. 568-587, doi:10.1177/0886260509334403.

Mulder e.a. 2010

E. Mulder, E. Brand, R. Bullens & H. van Marle, 'A classification of risk factors in serious juvenile offenders and the relation between patterns of risk factors and recidivism', *Criminal Behaviour and Mental Health*, 2010, 20, p. 23-38, doi:10.1002/cbm.754.

Mulder e.a. 2011

E. Mulder, E. Brand, R. Bullens & H. van Marle, 'Risk factors for overall recidivism and severity of recidivism in serious juvenile offenders', *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 2011, 55, p. 118-135, doi:10.1177/0306624X09356683.

Nicolaas e.a. 2012

H. Nicolaas, S. Loozen & A. Annema, 'Demografie (Demography)', in: *Jaarrapport Integratie 2012*, The Hague: Sociaal en Cultureel Planbureau 2012.

Paalman e.a. 2011

C.H. Paalman, L. van Domburgh, G.W.J.M. Stevens & T. Doreleijers, 'Individual, family and offence characteristics of high risk childhood offenders: comparing non-offending, one-time offending and re-offending Dutch-Moroccan migrant children in the Netherlands', *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 2011, retrieved from www.capmh.com/content/5/1/33, doi:10.1186/1753-2000-5-33).

Pakes 2010

F. Pakes, 'Global forces and local effects in youth justice: The case of Moroccan youngsters in the Netherlands', *International Journal of Law, Crime and Justice*, 2010, 38, p. 109-119, doi:10.1016/j.ijlcj.2010.10.003.

De Ruiter & Hildebrand 2010

C. de Ruiter & M. Hildebrand, *Hare Psychopathie Checklist: Jeugdversie (PCL: JV): Handleiding [Psychopathy Checklist: Youth Version. Dutch manual]*, Amsterdam: Pearson 2010.

Scott & Steinberg 2008

E.S. Scott & L. Steinberg, *Rethinking juvenile justice*, Cambridge (MA): Harvard University Press 2008.

Steinberg 2013

L. Steinberg, 'The influence of neuroscience on US Supreme Court decisions about adolescents' criminal culpability', *Nature Reviews Neuroscience*, 2013, 14, p. 513-518.

Stevens e.a. 2005

G.W.J.M. Stevens, W.A.M. Vollebergh, T.V.M. Pels & A.A.M. Crijnen, 'Predicting externalizing problems in Moroccan immigrant adolescents in the Netherlands', *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 2005, 40, p. 571-579, doi:10.1007/s00127-005-0988-9.

Stevens e.a. 2007

G.W.J.M. Stevens, W.A.M. Vollebergh, T.V.M. Pels & A.A.M. Crijnen, 'Parenting and internalizing and externalizing problems in Moroccan immigrant youth in the Netherlands', *Journal of Youth and Adolescence*, 2007, 36, p. 685-695, doi:10.1007/s10964-006-9112-z.

Zimring 2000

F.E. Zimring, 'The punitive necessity of waiver', in: J. Fagan & F.E. Zimring (red.), *The changing borders of juvenile justice: Transfer of adolescents to the criminal court*, Chicago (IL): University of Chicago Press 2000, p. 207-224.

Zwirs e.a. 2006a

B.W.C. Zwirs, H. Burger, J.K. Buitelaar & T.W.J. Schulpen, 'Ethnic differences in parental detection of externalizing disorders', *European Child and Adolescent Psychiatry*, 2006a, 15, p. 418-426, doi:10.1007/s00787-006-0550-7.

Zwirs e.a. 2006b

B.W.C. Zwirs, H. Burger, T.W.J. Schulpen & J.K. Buitelaar, 'Different treatment thresholds in non-western children with behavioural problems', *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 2006b, 45, p. 476-483, doi:10.1097/01.chi.0000192251.46023.5a.